

Pomorske i kopneno-pomorske poštanske veze starog Dubrovnika

Prof. dr Žarko Muljačić, Zadar

Pod izrazom »poštanske veze« mislimo na pruge koje su krajem srednjeg vijeka¹ i u novom vijeku u stalnim vremenskim razmacima održavane između Dubrovnika i drugih centara. Iako takve veze nisu odmah bile pošta u modernom smislu jer su u prvom redu kuriri nosili pisma dubrovačkih državnih organa raznih dvorova i ministarstava drugih država, a uz njih isprva tek nuzged no kasnije sve više i privatna pisma, one se — otkada su postale redovne — itekako razlikuju od časovitih poštanskih veza koje su u ranom srednjem vijeku organizirane *ad hoc* zbog časovite konjunktive ili krize.

Pošto su sva dostignuća antike na ovom području bila pala u zaborav, rađanje i prve početke suvremene pošte susrećemo u kasnom srednjem vijeku, kad je i u Dubrovniku jak razvoj trgovačkog i političkog života izazvao potrebu brzog komuniciranja s inozemstvom. Spominju se tada, gotovo usporedno, prvi poznati nam dubrovački državni kuriri² koji su po nalogu dubrovačkih vlasti prenosili razna povjerljiva politička pisma i vraćali se s odgovorima iz raznih gradova te privatni kuriri koji su po nalogu trgovaca i trgovačkih kuća prenosili za plaću njihovu poštu iz Dubrovnika u razne trgovačke centre Balkana, Italije itd. Ponekad je isti kurir nosio i državna i privatna pisma. Međutim, sve je to u prvim počecima imalo nestalan karakter. Kurir je nosio prvenstveno poštu svog gospodara ili državne vlasti, a tek nuzgedno, katkad i na svoju ruku i kriomice, poštu drugih građana. Ona mu je, naime, svojom težinom i volumenom mogla smetati da brzo, i neopazice ako je bilo nužno, stigne na svoje odredište i da se isto tako brzo i neprepoznat vrati. U starijim svescima arhivskih serija *Diversa Notariae* i *Diversa Cancellariae* sačuvani su brojni ugovori koje su sklapali kuriri i državna vlast odnosno kuriri i privatnici. Postoji i jedna slika, ne zna se koliko je autentična, dubrovačkog poštara u djelu Nicolasa de Nicolay, *Navigations et pérégrinations orientales*, Lyon 1568.

Što se Dubrovnika tiče, prva faza poštanskih veza traje sve do 1743., a od te godine do Pada 1806. imamo relativno mnogo bolje organizirano nekoliko međunarodnih linija koje prolaze kroz Dubrovnik uz koje funkcioniraju i dalje linije koje Republika od slučaja do slučaja organizira.

Dosta vijesti za poštu u srednjem vijeku donosi K. Jireček u djelu *Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters*, Prag 1879, str. 60 i d.³

B. Krekić je pred desetak godina objavio zanimljiv prilog »Kurirski saobraćaj Dubrovnika sa Carigradom i Solunom u prvoj polovini XIV v.«⁴ u kome je, na temelju dokumenata Državnog arhiva u Dubrovniku, obradio doba od 1323. do 1348. god. Po njemu je kuririma trebalo od Dubrovnika do Carigrada 20—30 dana, a do Soluna 14—20 dana. Znači da je već tada kurirska služba bila dobro organizirana jer je, prema Jirečku, dva stoljeća kasnije do Carigrada trebalo prosječno po 15 dana.⁵ No kako Jireček u bilješkici ne spominje dokaza za tu tvrdnju, skloni smo vjerovanju da je to ne prosječno, već rekordno vrijeme.

Dokumenti koje su izdali J. Gelčić, J. Tadić, J. Radonić i dr.⁶ sadrže dosta podataka o otpremi i brzini stizanja uputa koje je Senat slao svojim poklisarima i dubrovačkim konzulima, i odgovora.

U 16. i 17. st. služili su se Dubrovčani često mletačkom poštanskom linijom koja je iz Mletaka išla morem do Kotora, a odatle preko Plava i Skoplja za Carigrad.⁷ Ovaj put, ranije zvan *via de Zenta* a kasnije *via di Cattaro* ometali su od 1633. do 1637. Crnogorci iz plemena Bjelica, pa je pošta morala ići dužim putem preko Risna (vjerojatno na Nikšić). Mlečani su se potužili u Carigradu, i rezultat je bio da su crnogorski glavari zatražili da se pošta opet uvede istim putem, te su za sigurnost jamčili glavom i imanjem.⁸ Kako ova pruga nije prolazila kroz Dubrovnik, nismo je potanje proučavali.

Što se tiče pomorskih veza Dubrovnika s Turskom, one rijetko dolaze u obzir jer je put oko Grčke mnogo duži nego kopnena, a osim toga Egejsko je more, osobito u doba opadanja Turske, bilo često puno gusara.

Sa Zapadom postojale su od davnine jake trgovačke veze. Uz robu nosila su se i pisma. Najpogodniji gradovi za to bili su Barletta, Ankona i Mleci⁹ a dosta kasno i Rijeka. U austrijskim zemljama poštanska služba u privatnom zakupu postoji već u trećem desetljeću 17. st., a u raznim dijelovima Italije još i ranije. Međutim, stalnih poštanskih veza s Dubrovnikom nema prije 1743. god.

¹ Za Italiju vidi termine potkrijepljene dokumentima u djelu Florence Edler, *Glossary of Mediaeval Terms of Business, Italian Series 1200—1600, The Mediaeval Academy of America, Cambridge, Massachusetts, 1934.* str. 91, 115, 179, 180, 196, 260, 261, 276, 278, 288, 310.

² Najraniji su podaci o tome u II, 23, 24 Dubrovačkog statuta MHISM sv. 9.

³ Vidi i prijevod tog djela *Trgovački drumovi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem vijeku*, Svjetlost, Sarajevo, 1951., preveo Đ. Pejanović, 96-99. Nazivi za nosioce pisama su »*cursores, corrieri, knjižnici, listonoše knjižonoše*«. Nosili su službena pisma konzulima i poklisarima, a privatnicima pozive na dubrovački sud. Po Jirečku, do Blagaja u Hercegovini trebalo je 2 dana, do Visokog i Sutiske 4—5, do Borča kod Vlasenice 5—6, do Prače 6—7, do Srebrnice 7—8, do Zvornika 10, do Srijemske Mitrovice 12, do dvoraca na Drini (Samobor, Sokol i dr.) 3—4, do Prijepolja 6, Vučitrna 6, Trepče i Novog Brda 7 itd.

⁴ *Zbornik radova XXI, Vizantološkog instituta SAN knj. 1, Beograd 1952., 113-120.*

⁵ Jireček-Pejanović, o. c., 97.

⁶ J. Tadić, *Pisma i uputstva Dubrovačke republike I, Zbornik za istoriju jezika i književnost, III od., 4. SAN, 1935.*

J. Radonić, »*Dubrovačka akta i povelje*«, *Zbornik za istoriju, jezik i književnost III, 2, 3, 5, 8-12, 16, SAN, 1934-1951.*

Monumenta ragusina, I-V, MSHSM 10, 13, 27-29. Šteta je da je Radonić često izostavljao početke i svršetke dokumenata jer tu najčešće stoji tko nosi pismo i kojim putem, odnosno tko ga je donio i kad je stiglo.

⁷ Jireček-Pejanović, o. c., donosi nekoliko varijanata tog puta. a) »*Via de Zenta*« u ranije doba ide iz Skadra na Danj, Prizren, Lipljan, gdje ima spoj s velikom cestom Bosna — Skoplje — Solun (bosansko-makedonski put) ili preko Janjeva i Vranja za Sofiju (str. 99). b) Iz triju luka: Kotora, Budve i Bara idu putovi za Cetinje, a odatle vodi cesta za Podgoricu, gdje ima veza s Dubrovnikom preko Nikšića, Grahova i Trebinja. Od Podgorice ide put preko Plava, Brskova, Budimlja, Bihora za Sjenicu ili preko Plava, i Peći hvata glavni put prema Skoplju (str. 108); ili preko Prištine ima veza s Samokovom i Plovidivom. Ovom zadnjom varijantom nosili su mletačku poštu za Carigrad crnogorski glasnici u 18 dana, dok je zaobilazni put preko Novog Pazara bio za 4 dana, a zimi za 8 dana duži (str. 112).

⁸ J. Tomić, »*Politički odnosi Crne Gore prema Turskoj*«, *Glas 68., 1904., 72-75.*

⁹ Poznato je, da je M. Polo upotrebio već 1298. riječ »*poste*« za kineske postaje, gdje su se mijenjali konji. Početkom 16. st. Frano i Ivan iz obitelji Torre e Tasso (kasnije Thurn und Taxis), porijeklom iz Bergama, zakupljuju poštanske veze između Holandije, Njemačke, Francuske i Španjolske, što nešto kasnije prošire na habzburške posjede u Italiji. Austrija je dala poštu u zakup privatnicima u Ugarskoj 1624., a 1630. u nasljednim zemljama. U 17. st. Rim, Napulj i Milano dobili su »*zemaljske poste*« i oslobodili se od Thurn und Taxisa.

¹⁰ Što se tiče brzine, prema J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku, Dubrovnik, 1939., 21*« iz apulijskih luka koje s nalaze naprama Dubrovniku, moglo se stići kroz 1 dan, ali je ta vožnja obično trajala dva-tri dana pa i više. Iz Venecije su ljeti stizali brodovi kroz tri do četiri dana, ako su mogli da se koriste povoljnim ljetnim mactralom, ali se redovno putovalo šest-sedam dana. Inače se vrlo često putovalo i duže, naročito ako su zbog protivnih južnih vjetrova brodovi morali da se zadržavaju u

Za naš rad koristili smo ove serije Državnog arhiva u Dubrovniku:

XXVII (podserija 1.) *Litterae et commissiones Levantis* (skraćeno *Ll*),

XXVII (podserija 6.) *Litterae et commissiones Ponentis* (skraćeno *Lp*),

LXXVI *Isprave i akti* (ranije zvana *Acta Sanctae Mariae Marioris.*),

III *Acta consilii Rogatorum* (skraćeno *Cons. rog.*),

V *Acta consilii minoris* (skraćeno *Minus*),

XXV *Diversa Cancellarie* (skraćeno *Div. canc.*), *L. Lamenta* a ponešto i druge serije.

Naše izlaganje podijelili smo u dva poglavlja. U prvom se prikazuju dubrovačke poštanske veze od 1700. do 1743. g. sa Carigradom i sa Zapadom, a u drugom tzv. napuljska pošta i ostale veze s Italijom i Carigradom, zatim poštanske veze s Rijekom i Trstom i konačno, austrijska poštanska linija zvana »carska pošta« Trst — Kotor 1804—1806. organizacija pošte po Republici. Na kraju je sakupljeno nekoliko hrvatskih poštanskih termina koje sadrže naši dokumenti.

I Poštanske veze Dubrovnika 1700—1743

a) sa Carigradom

Na ovoj pruzi *Senat* je koristio više mogućnosti da prima i šalje poštu.¹⁰ U prvom redu, svi dubrovački poklisari a osobito poklisari harača, koji su u 18. st. svake treće godine nosili harač na Portu, vodili su sa sobom po jednog ili dva teklia da pomoću njih budu u stalnoj vezi sa Senatom. U slučaju potrebe s jedne i druge strane slali su se i izvanredni teklia, t. zv. *navlaš kurijeri* (*corriere espresso*) i to bilo iz redova profesionalnih dubrovačkih teklia, bilo iz redova janičara pratilaca. Ponekad su uskakali u pripomoć i članovi dubrovačkog konzulata u Carigradu,¹¹ trgovci, koji su se kretali u obratnom smjeru i pripadnici dubrovačkih kolonija na Balkanu, kojih je u 18. st. bilo sve manje i manje. Osim toga koristili su se u potrebi i razni putnici, vojnici i svećenici našega jezika, kršćani i muslimani, pa i poneki stranci.¹² Glasnici su uz pisma nosili i pakete, većinom darove turskim vlastima.¹³ Dosta rijetko pisalo se u Carigrad i morskim putem.¹⁴ Glasnici su obično putovali sami, ali su ih na opasnim mjestima pratili tzv. *pratidžije*.¹⁵ Po njihovim imenima koja se ponavljaju vidimo, da su to većinom bili profesionalci koji su se veći dio života bavili tim poslom.¹⁶

Već ranije postojao je u Turskom carstvu sistem postaja, *menzilhana* u kojima su službeni turski glasnici »*tatar*«, pa i ostali, mogli zamijeniti konje, okrijepiti se i spavati sigurni od krađe. Za pravilno poslovanje tih postaja skrbbili su se *menzilđije*. Stanice su bile postavljene na razmacima od po prilici dan hoda odnosno, na boljim putevima, jahanja.¹⁷ Koliko se razabire iz dubrovačkih arhivskih dokumenata, takve postaje postojale su na liniji Carigrad — Dubrovnik, Carigrad — Travnik, Carigrad — Kotor, a možda i Carigrad — Drač. Put ovim linijama »*per le poste*« bio je brži ali i skuplji. Glasnici su za put primali obično pola ugovorene svote unaprijed a drugu polovicu prije povratka ili po povratku. Ta se nagrada zvala *kurjerina* — *corrierinna*). Od tog novca kurir se na putu izdržavao, plaćao je konak, pratnju, pristojbe za prijelaz rijeka itd. Štedljivi Senat često je pisao konzulima, ili su oni pisali Senatu, koliko je glasnik dobio od honorara kako mu se ne bi dvaput ili više platilo.¹⁸ Obično je bilo ugovoreno i vrijeme zvano *štalije*, obično od 7 do 10 dana, kroz koje je glasnik morao čekati besplatno na odgovor. Ako je trebalo i dalje čekati, dobivao je za svaki dan malu svotu, obično 10 turskih para. Važnija pisma slala su se u duplikatu raznim putevima.

Poslati posebna glasnika (*corriere espresso*), gdje *espresso* znači prvotno »*navlaš*«, a tek kasnije »*brz*«, bilo je vrlo skupo. Takav teklia je manje brz po svojim sposobnostima iako često jaši na izmjenju dva konja i više »*navlaš*« zato što se šalje namijenut s malo pisama i ne šteti ni sebe ni novca, da što prije stigne.¹⁹ Ranija pokoljenja dubrovačkih diplomata nalazila su se u povoljnijem položaju, jer je od 15. do 17. st. bilo u skoro svakom važnijem mjestu Balkana stalno naseljenih Dubrovčana. Ove su kolonije osim one u Novom Pazaru u toku austro-turskih ratova na razmeđi 17. i 18. st. propale, a ostao je tek tu i tamo po

koji Dubrovčanin.²⁰ Dubrovački su diplomate u doba važnih političkih zbivanja 1716—1718. i 1737—1739, kad je trebalo raditi brzo i odlučno u svrhu očuvanja nezavisnosti i slobode tržišta, neminovno morali slati vlastite pouzdane teklie jer se nije moglo povjeriti nošenje važnih šifriranih vijesti turskima a pogotovo ne mletačkim glasnicima. Ta je opreznost toliko išla daleko da je dubrovački konzul u Carigradu Luka Kiriko koji je tu prisustvovao Požarevačkom mirovnom kongresu, slao pisma Vladi preko Beča.²¹ U mirnijim razdobljima dubrovački diplomati sprovodili su strogu štednju. Danas se čini nevjerovatno, kakva su značajna pisma nosila u Dubrovnik tuđi kuriri.

Dubrovnici su se katkada služili i turskom linijom Carigrad — Bosna *via de Bossina, via de Mostar, via de Saraio*. U Sarajevu, Travniku i Mostaru istina nije bilo dubrovačkih kolonija, ali tamo su se skoro uvijek nalazili po neki Dubrovčanin, zatim srodnici Židova koji su uživali dubrovačko građanstvo ili liječnici koje je Senat često slao da liječe bosanske poglavice. Također je postojao i živ diplomatski kontakt s bosanskim rukovodiocima jer su iz Dubrovnika često išli za Bosnu poklisari i dragomani, bilo da pozdrave i daruju novog pašu, bilo da mu se potuže na nasilja koja vrše podređeni organi, nepravilno naplaćene dažbine, mletačke intrige ili pogranične incidente. U istu svrhu dolazili su često turski funkcioneri u Dubrovnik ili na teritorij Republike. Da je u predgrađu Ploče i u još nekoliko mjesta u Republici postojala stalna trgovačka razmjena, općenito je poznato. Sve su ove prigode pogodovala pošti, a što se ovim putem nije Republika odviše koristila, uzrokom su česte pojave kuge koje bi sprečavale ne samo trgovinu već i slobodno kretanje. Drugi je razlog geografski: veća daljina od Carigrada.²²

Treći je put spomenuta »*via de Cattaro*«. Njime su se Dubrovčani služili i pored očiglednog nedostatka da zbog vječnog rivaliteta s Venecijom nije pošta bila sasvim sigurna. Katkada je i dubrovački teklia išao tim putem u društvu s mletačkim, ali su najčešće poštu nosili sami mletački

dalmatinskim lukama. Preko zime su u takvim slučajevima brodovi plovili i 20 dana, pa i više, a putnici se često tuže, da su skoro život izgubili na tom putu. Za organizaciju diplomatske pošte Republike v. B. Krizman, *O dubrovačkoj diplomaciji*, Zagreb 1951., 25, 36-38, 134-141. Dokumentata o tome ima na tisuće. Npr.: *Ll* 66, 91', 93, 117', 67, 234, 69, 50 itd.

¹¹ Konzulji Luka Barka (do 1709.) i Luka Kiriko (*Chirico*) (1709—1749.) svojski su se zalagali u tom poslu i pomagali vladi.

¹² *Ll* 67, 30, 156, 215, 68, 71, 69, 75, 91', 70, 1, 71, 42, 98, 125 itd.

¹³ *Ll* 67, 156.

¹⁴ *Ll* 66, 93, 68, 71.

¹⁵ *Ll* 69, 85.

¹⁶ Kronološki kroz knjige post serije *Ll* 66-75 dolaze ova imena glasnika: Gašpar, Jozo, Kuruc, Mate Baletin, Bugarin, Vidoje, Vlahuša, Vuko Sabljčić, Pavo Jagić, Petar Begeč, Trnovica, Vuk, Ahmetbaša janičar, Cvjetko Slade, Ivan Kristović-Skance, Mustajbaša, Matija Bošković, Petar Grošeta, Pavo Muzović, Masavac, Mato Čučuk, Niko Mrnarević i dr.

¹⁷ Za ove podatke zahvaljujem Hazimu Šabanoviću.

¹⁸ *Ll* 70, 181, Senat piše 1719. Kiriku, da će Ahmetbaša poći po poštu u Carigrad »*per le poste*« za 40 dukata, od čega mu je isplaćena polovica, a ostatak će dobiti, kad se vrati. On mu ne treba dati ništa ni za *kurjerinu*, ni za *štalije*.

¹⁹ *Ll* 71; 125 šalje se posebni kurir, da donese ferman, kako bi novoizabrani poklisari mogli krenuti na put. *Ll* 72, 28', Vlada poklisarima preporuča štednju. Ne moraju slati 3 dana po dolasku u Carigrad posebna teklia, kako je dugo bio običaj. O štednji v. *Ll* 73, 93'.

²⁰ Ostalo je samo par Dubrovčana u Sofiji, Ruščuku, Jedrenama i Carigradu. Nisu uspjeli pokušaji da se osnuje kolonije u Sarajevu i Banjaluci zbog otpora trgovaca domorodaca. Za Novi Pazar v. *Ll* 71, 117'.

²¹ *Ll* 70, 115, 133 itd., *Isprave i akti*, 18. st., 3162, 60 i d., 71.

²² *Ll* 72, 215', pisma Kirika i bosanskog vezira donijeli su Fazli baša i Hadži Ali aga.; 74, 82, 11.

kuriri. Dubrovčani bi obično repetirali pismo nekim drugim smjerom.²³ Početkom 1735.²⁴ Senat je zabranio Kiriku da piše ovim smjerom jer je jedno pismo bilo otvoreno. Međutim, kad mu se iz Dupnice vratio njegov glasnik janičar Mehmed-baša, jer mu tamošnji kadija nije dopustio da zbog borbi s pobunjenicima u Srbiji nastavi tim smjerom, Kiriku je preostao samo put za Kotor, odnosno duži preko Bosne.²⁵ Kasnije, 1739. god., i sama mu je Vlada savjetovala da piše preko Kotora, jer su tim pravcem pisma stizala najbrže i najsigurnije.²⁶ Od Kotora do Dubrovnika nije daleko pa se moglo lako saznati kad će krenuti pošta kako bi se na vrijeme pripremila pisma i upute. Između ovih dviju luka postojale su česte veze morskim putem a za jakih oluja na moru išla je pošta kopnom. I sami mletački glasnici koji su iz Zadra išli za Kotor, prelazili su u takvom slučaju kroz tursku enklavu u Kleku na dubrovački teritorij i preko njega i enklave u Sutorini stizali u Herceg-Novi i Kotor. Preko Konavala mogli su i dubrovački teklići brzo onamo stići. Dubrovački upravljači nisu odmah uočili važnost novo-projektirane napuljske poštanske linije Carigrad — Drač — Brindisi. Taj put, antična *Via Egnatia*, ticao je Solun, gdje je rezidirao dubrovački konzul i odakle su bile česte veze sa Smirnom, Kretom, Ciprom, Sirijom i Aleksandrijom. Nezgoda je bila u tome što je u Drač isto malo dubrovačkih brodova s poslom pa bi slanje posebnih lađa skupo stajalo.²⁷

Tim je putem išla napuljska kraljevska pošta (*Posta regia, Posta di Napoli*) u prve tri godine svog postojanja (1740—1743), a iz Drača se prebacivala posebnim brzim brodom u Brindisi odakle je postojala izravna veza s Napuljem.²⁸ Nisu sačuvani dopisi dubrovačkog vicekonzula u Draču pa ne znamo da li su se Dubrovčani često služili tom vezom.²⁹

Vrijeme u kome su pisma stizala iz Dubrovnika u Carigrad i obratno nije bilo lako uvijek utvrditi. Dok su u 17. st. u Tajništvu na poleđini velike većine pisama zapisivali dan primitka, u 18. st. to je bila rjeđa pojava. U odgovorima često nalazimo da je pismo od tog i tog datuma primljeno ali se ne kaže kada. Gotovo nikad nije na pismo isti dan odgovoreno jer je trebalo da se Senat istom sastane i prodiskutira što će se poduzeti. Ni datum odgovora nije siguran znak da je pismo baš tog dana krenulo, jer imamo više indicija (postscriptumi sa datumom kasnijim nekoliko dana, vijesti o često neshvatljivom čekanju glasnika) da je pismo ponekad čekalo i više dana dok je krenulo. I godišnje je doba djelovalo: zimi snijeg, u proljeće poplave, a ljeti žega ometali su često tekliće. Za razdoblje iza 1743. utvrdio je E. Re minimum od 13, a maksimum od 35 dana.³⁰ Za doba prije 1743. čini nam se da je 20 dana bila vremenska granica koja se teško premašivala, kad je inače nerazipni Senat pisao 9. 3. 1741. svom potkonzulu u Draču da obeća napuljskim teklićima premiju od 20 dubrovačkih dukata i dar od 2 talira ako u 20 dana donese poštu iz Drača u Carigrad.³¹ Našli smo svega jednom da je glasnik stigao u Dubrovnik u samih 14 dana (26. studenoga 1720).³² Uz ovaj minimum bilo je slučajeva, da pisma idu 30, 40 i više dana.

Što se tiče plaćanja teklića, Senat je pazio da ih stimulira zgodnim nagradama, ali je pritom i gledao da ne dobiju više nego što je ugovoreno. Konzuli su bili dužni da na kraju svakog polugodišta javljaju poštanske i druge troškove. Domaći su kuriri bili jetiniji od stranih, jer su većinom bili vojnici Republike koji bi se zadovoljili s naknadom putnih troškova i malenim darom.³³ Imamo podataka da je Republika iznemogle i bolesne glasnike lijepo gledala i da im je davala starosne potpore. Njihove sinove je primala u razne vojne službe prije od ostalih kandidata. Četrdesetih godina nesrazmjerno su bili porasli troškovi glasnika.³⁴

b) Zapad

Trgovačke veze Dubrovnika sa suprotnom obalom Jadrana poznate su od najstarijih vremena. I u suparničkim Mlecima, i u prijateljskoj Ankoni Dubrovnik je imao već rano svoje trgovačke kolonije, konzule, diplomatske agente i razne neslužbene pouzdanike. Na obali Napuljskog Kraljevstva Dubrovnik je imao do polovine 18. st. cijeli niz konzulata, kad su oni jedan za drugim ukinuti, i preostalo je najvažnije, u Barletti.³⁵ To je bila za Dubrovčane najvažnija luka za uvoz i izvoz u cijelom ovom kraju i stoga su je obilato koristili i za poštanske veze što nas ovdje za-

nima. A prigoda je bila sva sila. U Barlettu i u obližnje luke Trani i Manfredoniju³⁶ zalazili su trgovci koji su sa Balkana vodili na prodaju konje zvane »*schiaivotti*«. Tu su dubrovački kožuhari kupovali krzna. Tu se u gladne godine krcalo žito i ulje i trgovalo i drugom robom, a sve u smislu drevnog dubrovačko-napuljskog prijateljstva.³⁷ I napuljski su trgovci odatle često išli za Dubrovnik pa je bilo mnogo prigoda da pošta, iako neorganizirana, brzo ide u oba smjera. Za otpremanje pisama i paketa brinuli su se u Barletti dubrovački konzuli iz obitelji Bonelli. U Dubrovniku se kao napuljski konzul spominje do 1734. Ivan Vlajki, a od 1736. do 1800. Petar Stella, rođeni Dubrovčanin.³⁸ Osim slučajnih prolaza trgovačkih brodova i sokolara, koji su po drevnom običaju nosili svake jeseni napuljskom kralju kao dar Republike 12 izvježbanih sokolova³⁹ i uz to i poštu na polasku i povratku, Senatu je stajala na raspolaganju i posebna državna brzoplovka, filjuga (*felucca espressa, felucca apposta, barca apposta*).⁴⁰

(Nastavak u idućem broju)

²³ Ll 74, 82, 95, *Isprave i akti*, 18. st. 3162.

²⁴ Ll 73, 227, od 23. 2. 1735. »*Dobbiamo poi avvertirvi per vie simili lettere schivate omninamente di mandarci per via di Cattaro perchè non è fida, ne certa questa strada, e sapiatene che anche la summotivata or per quella banda ricevuta ci è arrivata tutta aperta, anzi dopo esser stati guasti i sigilli non fu poi nemmeno serrata, ma così per terze mani rimessaci.*« Odgovor Kirika v. *Isprave i akti*, 18. st. 3163, 51.

²⁵ *Isprave i akti*, 18. st., 3163, 12, 14, 16, 50, 51, 55, 59, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 76, 78; 3164, 1, 7, 21, 30, 33, 40, 41.

²⁶ Ll 74, 96 »... *La presente Vi si spedisce per via di Cattero tenedo notizia che stavan sul punto di partire gli ordinari...*«

²⁷ Katkada su i prije toga primali carigradsku poštu brodom iz Drača. Ll 66, 117', 70, 101', 115; *Isprave i akti*, 18. st., 3162, 54, 56; Ll 74, 95 Senat piše Kiriku 22. veljače 1739.: *Per la nuova via della Cristianità che ci proponete a spedirvi le vostre c'è parso di sopraseder per ora a valerici di tal progetto, e però continuerete a tenere sol quelle strade, che sin or avete praticato in rimmetterci le notizie a noi attinenti; che il tempo po ci darà lumi maggiori per dirvi quanto bisognasse in tal merito.*« V. i Ll 74, 111.

²⁸ Emilio Re, »*Il consolato delle Due sicilie a Ragusa*«, *Rešetarov zbornik*, Dubrovnik, 1932., 143-148 Ll 75, 24, Senat vicekonzulu Cabassu u Drač 9. 3. 1741: »*Siamo avvisati, che i corrieri che portano le lettere del Re di Napoli per il suo Ministro esistente in Constantinopoli fanno da costà la dipartenza, così potrete anche di questi valerici.*«; 182', istome, 194' istome 26. 9. 1743. naređuju da preuzme pisma Kirikova, ako stignu s napuljskim kuririma, 215, istome 21. 10. 1743.

²⁹ *Isprave i akti*, 18. st., 3129., spisi dubrovačkog konzulata u Brindisiju, 116, 15. X 1740., konzul L. Ripa Pelin piše Senatu: »*In proximo decurso mense lulii c. a., per litteraria huius Regni veneratissimam chartam EE VV habui.*« lb. 118., isti konzul javlja 4. 12. 1743. da je primio dubrovačka pisma i šalje ih za Barlettu.

Nije jasno radi li se o pismima koja su izravno iz Dubrovnika došla ili su došla preko Drača.

³⁰ E. Re, o. c., 145.

³¹ Ll 75, 24.

³² Ll 71, 42.

³³ Ll 67, 100, 69, 85, 70, 181, itd.

³⁴ Ll 75, 30' Vlada poklisarima harača 20. 3. 1741. »*Essendo le spese dei corrieri che vengono per Posta a disimisura cresciute, vuole l'Eccellentissimo Senato sapere quello, che precisamente in ciò si spende, e però ne prendete una esatta informazione, quanto con Fermano Regio in mano si paga da Constantinopoli sino ad Adrianopoli e in qui nei Cavalli della Posta, e nella paga del Postigione...*«.

³⁵ Referat o dubrovačko-napuljskoj trgovini Lp 116, 62.

Za »*schiaivotti*« v. *Isprave i akti*, 18. st., 3093, 31, 218.

³⁶ *Isprave i akti*, 18. st., 3093., 106, 183, 263.

³⁷ J. Tadić, *Dubrovnik i Španija u XVI veku*, P. i S. K. A. 93, Beograd 1932., passim.

³⁸ E. Re, o. c., 144.

³⁹ Na pr. Lp 42, 48'.

⁴⁰ Lp 42, 100', 54, 151' i dr.